

Andreu Farràs

Roses *de* Foc *de* Barcelona

Les grans
explosions
d'ira a la
capital catalana
durant un segle

Andreu Farràs

Roses de Foc de Barcelona

Les grans explosions d'ira social
a la capital catalana durant
més de cent anys

Edicions 62

Barcelona

© Andreu Farràs, 2023

La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor.
La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals
perquè sosté l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries.
En comprar aquest llibre contribuïu a mantenir aquest ecosistema viu i en creixement.
A Grup62 agraïm que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa
d'autores i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció.
Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar
o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO a través del web
www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

Primera edició: març del 2023

© del plànol de la pàg. 257: Geotec, Estudis i Projectes Geogràfics

© d'aquesta edició: Edicions 62, s. a.
Diagonal, 662-664. 08034 Barcelona
info@grup62.com
www.edicions62.cat

Fotocomposició: La Letra, S. L.

DIPÒSIT LEGAL: B. 3.579-2023
ISBN: 978-84-297-8092-5

ÍNDEX

PRÒLEG: DIES DE FÚRIA	II
1. LES PRIMERES BULLANGUES: 1835-1837	17
2. ESPARTERO I LA JAMÀNCIA: 1842-1843	45
3. LA PRIMERA VAGA GENERAL D'ESPANYA I LES PITJORS INUNDACIONS: 1855-1862	71
4. LA «DESTRUCCIÓ REDEMPTORA» ANARQUISTA: 1893-1898	93
5. MÉS VAGUES MORTALS I MÉS ATEMPTATS: 1902-1907	111
6. LA SETMANA TRÀGICA: 1909	131
7. LA CANADENCA I EL PISTOLERISME: 1917-1923	149
8. ELS FETS DE MAIG: 1937	173
9. EPÍLEG. ELS AVALOTS PER LA SENTÈNCIA DE L'I-O: 2019	191
<i>Cronologia</i>	229
<i>Mapa dels indrets més emblemàtics de les Roses de Foc de Barcelona</i>	257
<i>Bibliografia</i>	265

LES PRIMERES BULLANGUES

1835-1837

Una corrida de toros que van sortir poc braus el dia de Sant Jaume del 1835 a la Barceloneta va acabar en poques hores amb prop de setanta religiosos assassinats i vint-i-un convents incendiats en diverses poblacions de Catalunya. La majoria de les víctimes i de monestirs cremats es van registrar a Barcelona. Era la primera gran bullanga, que va esclatar un calorós 25 de juliol i va tenir els frares com a boc expiatoris.

La primera espurna contra el clergat per ser favorable a l'absolutisme borbònic havia esclatat a 300 quilòmetres de Barcelona, a Saragossa. Era l'avís del que s'acostava. El 5 de juliol, un grup de membres de la Milícia Urbana¹ i paisans armats van assaltar i cremar uns quants convents i algunes cases de carlins, al crit de «*Viva la Constitución!*». Hi van morir onze frares de diversos ordes, a més d'un nombre de ciutadans que no es va poder determinar. Les autoritats van restablir l'ordre i van afusellar els responsables dels successos, entre els quals vuit milicians. En arribar la notícia a Catalunya, els liberals adversaris del govern conservador que presidia el comte de Toreno van reaccionar enfurismats.

A les informacions procedents de Saragossa se n'hi va sumar una altra originada a Reus, relacionada amb la Primera Guerra Carlina, que havia començat dos anys abans. Un destacament de la Milícia Urbana que tornava a aquesta ciutat des de Gandesa va patir una emboscada dels absolutistes. Van morir entre sis i vuit

combatents. La desgràcia hauria estat una més de les moltes tragèdies causades pel conflicte amb els partidaris de Carles V si no hagués estat pels detalls, no necessàriament verídics, que van escalfar encara més els ànims dels reusencs. Segons la versió més escabrosa de l'emboscada, un frare que manava l'escamot carlí va ordenar «crucificar i treure els ulls» a un dels milicians, que, a més, era pare de vuit fills. L'acusació contra aquell religiós va indignar l'opinió pública de la zona liberal, predisposada contra el clergat regular, entre altres motius perquè era el beneficiari dels nombrosos deures tributaris de la població i perquè donava suport a la causa dels absolutistes quan no es mostrava a favor de la política retrògrada del govern liberal moderat espanyol.

El vespre del 22 de juliol, unes cent persones es van concentrar a la plaça del Mercadal de Reus. Alguns milicians que es manifestaven armats van disparar a l'aire. Es va formar una columna que va atacar el convent de Sant Francesc, que va ser incendiat, i el de Sant Joan, als crits bilingües de «¡Viva la libertad! ¡Viva Isabel II! Morin los caps pelats!». Van ser assassinats vint-i-un frares i un artesà, acusat també de donar suport als absolutistes que renegaven de la reina Isabel II i la seva mare, la regent Maria Cristina.

Les notícies de Reus van arribar l'endemà a Barcelona en diligència. El vespre del 25 de juliol va esclatar-hi la fúria. Una explosió que les autoritats es temien, i per això les tropes de l'exèrcit i la Milícia Urbana de la capital catalana estaven preparades per enfrontar-se a actuacions tumultuàries. Un any abans, a Madrid, s'havia produït el que s'arribaria a conèixer com el *degüello de los frailes*, la matança de setanta-dos monjos acusats d'enverinar les fonts públiques que van ocasionar l'epidèmia de còlera que va devastar la capital del regne. El presumpte objectiu real dels boicotejadors era impedir la reunió de les Corts on havia de ser liquidat formalment l'absolutisme.

A Barcelona, cada vegada que es produïa una bullanga, els militars ordenaven tancar les portes de les muralles de la ciutat. Els que

vivien intramurs eren anomenats veïns, i els que vivien extramurs, forasters. La ciutat tenia cinc portes. Pel portal Nou sortia el camí que anava a França i una altra via que es dirigia al Vallès. El portal de l'Àngel enfilava cap a la vila de Gràcia. El portal de Santa Mònica, cap a Montjuïc. I per dirigir-se a l'interior de la Península se sortia pel portal de Sant Antoni. En temps de guerra, per evitar el bloqueig de les tropes carlines, la sortida més important era la que es trobava davant de la Barceloneta, el portal de Mar.

Tot i que les autoritats coneixien les previsions que podien produir-se avalots, va ser permesa una cursa de braus anunciada per aquell dia, festivitat de Sant Jaume, a la plaça del Torín, a la Barceloneta, en el solar que ara ocupa la moderna seu de Naturgy. Com que els toros van sortir escandalosament mansos, el públic va protestar. Ho va fer amb excepcional virulència. Els primers crits anaven dirigits contra els animals, després contra els toreros i finalment contra l'empresari, Marià Borrell, *el Bacallà*, que seria acusat dies després de ser un dels instigadors dels aldarulls posteriors.

L'escriptor i polític Víctor Balaguer descriu així l'ambient a la plaça: «*La gente empezó a mostrar a gritos su descontento y, embriagándose con las voces, el estruendo, el barullo y la confusión, arrojó los abanicos a la plaza. Tras los abanicos, las sillas. Tras las sillas, los bancos. Y tras los bancos, las columnas de los palcos. Bien pronto el circo presentó una escena de desorden difícil cuando no imposible de describir. Las señoras, unas se desmayaban, otras chillaban; los hombres, unos corrían presurosos buscando la salida, otros vociferaban como los demás, otros en fin se arrojaban al redondel para acabar de matar a palos al último toro y también el peor de la lidia. En esto, algunos muchachos rompieron la maroma que formaba la contrabarrera y atando un pedazo de ella a la cornamenta del bicho, empezaron a arrastrarlo para escarnio por las calles de Barcelona*». Mentre uns quants seguien cridant a la plaça «*¡Viva el pueblo rey! ¡Viva la libertad!*», una columna arrossegava el brau ensangonat pel carrer i un altre grup va atacar la caseta-despatx del portal de Mar. Aquest era el lloc on els barcelonins havien de pagar uns tributs pels pro-

ductes que entraven a la ciutat i, per tant, a parer seu, simbolitzava una de les causes de l'empobriment de les classes populars. Immediatament després, aquest mateix grup, armat amb sabres i falçs, va intentar assaltar el convent de Sant Francesc, situat a l'actual plaça del Duc de Medinaceli. Només van poder cremar-ne les portes.

En arribar davant del convent de Santa Mònica, dels agustins descalços, al capdavall de la Rambla, la columna que arrossegava el brau va apedregar l'edifici, mentre davant de la Boqueria i de la plaça del Teatre es concentraven més manifestants, que cridaven amb força: «Morin els frares!». A Barcelona hi havia llavors una vintena de convents masculins i prop de nou-cents frares.

Al voltant de les nou del vespre, els bullanguers van calar foc a cinc edificis religiosos: el convent dels trinitaris descalços, situat al lloc que ocupa actualment el Liceu; el convent dels carmelites descalços de Sant Josep, situat on avui hi ha el mercat de la Boqueria; el dels agustins calçats, al carrer Hospital; el dels carmelites calçats, al carrer del Carme, i el dels dominics de Santa Caterina, on ara es troba el mercat municipal del mateix nom.

Les autoritats no van moure un dit en cap dels casos per evitar la destrucció, fet que indicaria tant impotència com certa manca de voluntat de frenar els excessos, sempre que les propietats privades de les classes dirigents no es veiessin amenaçades. Encara que també van ser atacats, els manifestants no van aconseguir incendiar els convents dels caputxins on ara es troba la plaça Reial; dels trinitaris calçats del carrer de Ferran; dels servites del Bon Succés; el convent de Sant Vicenç de Paül del carrer d'Amàlia; el de Sant Felip Neri; el de Sant Pau del Camp, i el de Sant Francesc de Paula. En total, dels vint cenobis masculins que hi havia llavors a Barcelona, cinc van ser cremats, cinc no van ser atacats i els deu restants no van poder ser destruïts malgrat els intents —en alguns casos, reiterats— dels activistes. Les Escoles Pies en cap moment van ser amenaçades, potser perquè els escolapis desenvolupaven una important tasca educativa amb els fills de les classes més hu-

mils. I podria interpretar-se que l'odi envers els clergues regulars tenia un component més socioeconòmic que antireligiós. De fet, les monges, el clergat secular (com eren els rectors de parròquies o els canonges) i les cases particulars no van ser molestats, tret dels intents d'incendi dels domicilis d'un comandant dels voluntaris reialistes i d'una dona acusada de relacionar-se amb els dominics de Santa Caterina.

La societat era conscient de l'enorme desigualtat que hi havia entre l'opulència dels convents i la mísera situació dels rectors als pobles, espoliats pels clergues regulars i per les cúries episcopals. A Tarragona, per exemple, el 62 % dels delmes i primícies anaven a parar a l'arquebisbe i el capítol de la catedral de Tarragona, el bisbe de Vic i el capítol d'Eivissa; el 25 %, a laics, i el 12 %, als monestirs de Poblet, Scala Dei i Santes Creus. Bisbes i monjos gestionaven una fortuna immensa, que contrastava amb les penúries de les classes baixes i exercia un extraordinari pes sobre l'economia —i la política— del país. Les terres del clergat produïen la quarta part dels ingressos bruts de tota l'agricultura. Els seus ramats, la desena part dels de la ramaderia. El clergat rebia gairebé les tres quartes parts de les rendes hipotecàries i gairebé la meitat dels ingressos immobiliaris i senyorials.²

Tornant a la bullanga, al final del dia, les víctimes mortals comptabilitzades van ser 16. Els saquejos dels monestirs cremats van durar dies, i es va popularitzar aquesta cançó:

El dia de Sant Jaume
de l'any trenta-cinc
hi va haver gran broma
dintre del Torín;
van sortir set toros,
tots van ser dolents:
això va ser la causa
de cremar els convents.

Segons alguns historiadors, els atacs de la multitud iracunda no van ser actuacions del tot espontànies, sinó que, en certs casos, es va apreciar una sincronització dels aldarulls que permet deduir que hi havia unes trames que van conduir algunes de les agressions. Dies abans de l'esclat dels aldarulls, es van celebrar reunions en diferents cases de Barcelona convocades per integrants de les anomenades societats secretes, però és arriscat assegurar que aquests grups, tots ells d'ideologia liberal, no gaire nombrosos i amb contactes amb associacions estrangeres, poguessin organitzar uns avalots tan destructius com els del dia 25 de juliol.

La repercussió de la crema de convents barcelonins va ser important. A la resta de Catalunya van resultar assassinats una seixantena de monjos i van ser cremats catorze cenobis més, entre els quals els de Poblet, Ripoll i Scala Dei. Van morir el 2 % dels 3.500 frares i van ser incendiats un de cada deu convents en funcionament a Catalunya. Durant l'estiu posterior la vida monàstica pràcticament va deixar d'existir al Principat, i va començar un lent enrunament de molts monestirs que, a Barcelona, modificaria l'urbanisme de la ciutat, encara emmurallada, i a Catalunya, facilitaria la desamortització de les propietats eclesials.

Des del punt de vista polític, la crema dels convents va donar un impuls a la causa carlina i es va endurir encara més la guerra entre els tradicionalistes i els liberals. Va ser la primera vegada des de l'inici de la Guerra Carlina que la massa urbana començava a participar en les lluites polítiques. A més, va convèncer els liberals més abrandats que el desmantellament dels convents ajudava a enderrocar el poder econòmic, polític i social de l'Església i afavoria que els burgesos amb més capital disponible rendibilitzessin els valuosos béns eclesials que serien abandonats durant l'exclaustració i la desamortització.

Pel que fa a les conseqüències socials, la crema de convents va preludiar les greus tensions que esclatarien amb més virulència a la bullanga del 4 i el 5 d'agost, quan el governador militar

de Barcelona seria assassinat i arrossegat pels carrers de la ciutat —com el brau de la Barceloneta— i quan la principal fàbrica de vapor d'Espanya seria destruïda.

L'ASSASSINAT DEL GENERAL BASSA

La tarda del 4 d'agost de 1835 va circular la brama que el general Pere Nolasc de Bassa Girona, governador militar de Barcelona, tornava amb les seves tropes cap a la capital catalana per escarmen-
tar els elements revolucionaris i executar unes suposades penes de mort a què havien estat condemnats alguns responsables dels aldarulls del 25 de juliol. Tot eren, però, rumors no confirmats.

Una autoanomenada junta secreta revolucionària va publicar aquella mateixa nit un pamflet titulat *A los catalanes, al ejército y a la milicia de Cataluña*. El fullet es felicitava de l'expulsió dels frares dels convents, tant els cremats com els respectats el 25 de juliol; donava suport a la lluita militar contra els carlins, i criticava que l'exèrcit isabelí es dediqués a reprimir els liberals, als quals considerava «els autèntics patriotes». Els integrants d'aquesta junta revolucionària eren personalitats importants del liberalisme progressista barceloní, que des de la crema dels convents pretenia controlar el procés revolucionari. El text també va proclamar la necessitat d'agrupar tots els liberals per lluitar contra el capità general Manuel de Llauder y de Camín i «els seus homes», entre els quals figurava Bassa.

El general Bassa va entrar a Barcelona la matinada del 5 d'agost i es va instal·lar a la seu de la capitania, a la plaça del Palau, on a mig matí es van anar formant grups de protestants, com també a la plaça de Sant Jaume i a la plaça del Teatre, que és el lloc on es van concentrar més persones. Cridaven «!*Viva la libertad! ¡Mueran Llauder y Bassa!*!». Allà hi havia Pau Piferrer, un jove radical, que escriuria: «*Cunde la voz de que Bassa está en Palacio, las*

tropas ya van a entrar. Unos proponen el cerrar las puertas y apoderarse de la guardia. Otros, ir desde luego a matarle en Palacio. Suena el cañón de Atarazanas y todo el mundo se va a armar. Por todas partes se escucha el grito de alarma: por todas partes los voluntarios se dan el punto de reunión... en fin queda en pocos minutos desocupada la Rambla. Reina en las calles un triste silencio, una calma aparente». Una quietud que presagiava la tempesta. La preparaven al teatre Principal els dirigents de la bullanga, entre els quals hi havia molts comandants de la Milícia Urbana, un cos armat integrat per voluntaris procedents de totes les classes socials barcelonines i que ideològicament estava tan dividit que, en certes ocasions, els seus batallons van protagonitzar seriosos enfrontaments entre ells mateixos.

Davant la concentració de tanta gent a les places del Palau, de Sant Jaume i del Teatre, les autoritats militars van ordenar disparar dues canonades d'avís: primer des de les Drassanes i després des de la Ciutadella. Era una alarma per a les tropes i un advertiment a la població perquè es tanqués a casa atès que hi havia perill d'aldarulls. Però el que va passar als carrers va ser tot el contrari. Molts ciutadans van començar a cridar «a les armes!, a les armes!» i una multitud va inundar la plaça de Sant Jaume amb fusells, escopetes, punyals i garrots, va aixecar barricades i va entrar a l'ajuntament, que, davant la pressió dels manifestants, va repartir quatre-centes espases i va ordenar als alcaldes de barri que lliuressin als manifestants tots els fusells que tinguessin a l'abast. Al mateix temps, els regidors van comunicar al general Bassa que el millor que podia fer ell perquè tornés la tranquil·litat a la ciutat era abandonar-la i dimitir.

Enarborant banderes i tocant els tambors, columnes integrades per paisans i uniformats dels batallons de la Milícia Urbana van desfilat des de la plaça de Sant Jaume fins a la del Palau. Les tropes que protegien Bassa es van sentir desbordades i van confraternitzar amb els protestants, entre visques a la llibertat i el poble i crits demanant la mort de Llauder, Bassa i «els tirans».